

Sós-Tóth Adrienn

A rövid tartamú szabadságvesztés dilemmái

A dilemma, általánosan elfogadott értelmezése szerint: választásra kényszerítő helyzet. A rövid tartamú szabadságvesztés esetében ez inkább tartós állapot. Több mint száz éve annak, hogy Franz von Liszt meghirdette „keresztes-hadjáratát” az egy évnél rövidebb – végrehajtandó – szabadságvesztés ellen. A téma időszerűségét részben a – rendszer-változtatástól indult – permanens büntetőjogi és büntetés-végrehajtási jogi kodifikáció adja, részben pedig az a tény mutatja, hogy napjainkban is „nyitott” e dilemma. A megoldással minden bizonnyal én is adós maradok, csupán arra vállalkozom, hogy sorra vegyem a rövid tartamú szabadságvesztéssel kapcsolatban felvethető büntetéstani és büntetés-végrehajtási kérdéseket, s megkísérlem a tisztas választást. Először a szankció rendszeren belül funkcióját vizsgálom meg, majd a (büntetés) végrehajtás lehetséges módszereit, technikáit tekintem át.

1. A büntetéstani dilemma

Mindenekelőtt a rövid tartamú szabadságvesztés büntetésnek a szankciórendszeren belül elfoglalt helyét és funkcióit célszerű megvizsgálni. Lényegében a büntető törvény céltételezésével kell „szembesíteni”, hogy megkaphassuk a választ arra a kérdésre: mennyire felel meg a büntetési célnak, vagy erre már alkalmatlan és helyettesítése elkerülhetetlen. E szankció a szabadságvesztés büntetés alsó határterületét jelzi, s így értelem szerűen adódik a felválthatóság gondolata. Másként fogalmazva: elérkezett immáron az a pönológiai pillanat, amikor a (végrehajtandó) rövid tartamú szabadságvesztésről kijelenthetjük, hogy a tegnap büntetése, és a jövő a személyi szabadságot – legfeljebb csak – korlátozó különféle közösségi, illetve ún. ambuláns, közösségben végrehajtható szankcióké?

A Btk. értelmében a büntetés célja a társadalom védelme érdekében alkalmazott generális és speciális prevenció¹. A *generális prevenció* – közkeletű értelmezése – szerint a büntetés elsődleges célja az, hogy az állampolgárokat visszatartsa bűncselekmények elkövetésétől. A szakirodalomban elfogadott felosztás különbséget tesz a pozitív és a negatív generális prevenció között². A *pozitív generális prevenció* révén azt a hatást kívánják elérni, hogy megerősödjön bűncselekmény által kérdésessé tett norma érvényessége. Önmagában véve, s önmaga helyén a rövid tartamú szabadságvesztés megfelel ennek az elvárásnak. Később érdemes elemezni azt is, ha e cél eléréséhez más –

1 Lásd. Btk. 37. §

2 Weigend, Thomas: Die kurze Freiheitss trafe eine sanktion mit zukunft? [A rövid szabadságvesztés – egy szankció, amelynek jövője van?] Juristenzeitung, 1986. 260. old.

például közösségi – szankció is „elegendő”, az egyértelműen a rövid tartamú szabadságvesztés kiválthatósága mellett szól.

A *negatív generális prevenció*s céljában a vizsgálandó, hogy a büntetés mennyiben rettent el másokat a bűnelkövetéstől. Feltételezhető, hogy a súlyos büntetések a rizikóval számot vető elkövetőknél kellő visszatartó hatásúak. A rövid tartamú szabadságvesztés mellett így kevés érv hozható fel, bár igaz az is, hogy egyáltalán nem könnyű megállapítani, miért tartanak be egy adott normát a társadalomban, és hogy ez mennyire függ a szankcionálási politikától. A szándékolt címzettek magatartását ugyanis a kilátásba helyezett szankció súlya mellett nagyon sok más tényező is befolyásolja. Számomra úgy tűnik, hogy a rövid tartamú szabadságvesztés generálpreventív célnak való megfelelését sem cáfolni, sem bizonyítani nem lehet.

A *speciális prevenció* felfogásában a büntetés célja annak megelőzése, hogy az elkövető újabb bűncselekményt kövessen el. A *pozitív speciális prevenció* egyrészt az elkövető *reintegrációjával* („megjavítása”, nevelése révén), másrészt az újabb bűncselekmény elkövetésétől való visszatartásával, ún. „jogi neveléssel” érhető el. Ezzel kapcsolatban *Weigend* szociális, illetve *legális beválásról* beszél.³

A rövid tartamú szabadságvesztés – már első megközelítésben – kevéssé tűnik alkalmasnak a pozitív speciálpreventív cél elérésére. Egyrészt a szabadságelvonás szinte valamennyi járulékos hátrányát magán viseli, másrészt a rövidsége miatt aligha képes megfelelő nevelő, javító hatást kifejteni. A börtönbüntetés – miként a végrehajtott rövid tartamú szabadságvesztés is – rendszerint „*deszocializál*”, azaz lazítja, gyakran elszakítja a családi, baráti, munkahelyi, illetve más társadalmi kapcsolatokat, s épp’ rövidsége miatt képtelen az eredményes korrekcióra.⁴

Nem könnyebb megválaszolni a *negatív speciális prevencióval* kapcsolatos kérdést, azt, hogy mennyire érvényesíthető az egyéni elrettentés követelménye a rövid tartamú szabadságvesztés esetén? Szakmailag alapvető dilemma: egyáltalán értelmezhető-e a visszatartás feladata a rövid tartamú szabadságvesztés kapcsán? Időnként felbukkannak a rövid és kemény fegyelmezés elvét valló végrehajtási technikák. A rendkívül plasztikus „rövid, éles, megrázó” (short, sharp, shock) kifejezésekkel jellemezték azt a programot, amelytől a fiatalok bűnözői pályafutásának megszakítását várták.⁵

A büntetés fogalmi kelléke a *bűnkiegvenlítés elve* is. A büntetés lényege, tartalma az, hogy a tett által okozott rosszat egy másik rosszal (malummal) egyenlítsék ki. Az arányosság alapja: a bűnösség elve, amely „hajlékonysága” folytán képes illeszkedni a szankciórendszer egészéhez. E skálán megvan a helye a rövid tartamú szabadságvesztésnek is.

3 Legális beválás alatt az újabb bűncselekmény elmaradását érti, míg a szociális beválás fogalmát annak megjelölésére használja, mennyire valósult meg az érintett személy családi, pszichikai, foglalkozási stabilitásának. i. m. 262. old.

4 Az ésszerű és humánus büntetés-végrehajtással a káros hatások jó részre semlegesíthető, de ez jelentősen megnöveli a végrehajtás költségeit.

5 Ilyen intézeteket Angliában az 1970-es évekig működtek, napjainkban hasonló elvek jellemzik az ún. csizma-táborokat. Lásd erről Ruzsonyi Péter: A büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés új irányzatai. Bv. Szakkönyv-tár 2003/2. szám. 60. és köv. old.

tésnek is. Természetesen a malum-tartalom meghatározására során a nemzetközi büntetés-tani trendek mellett a nemzeti adottságokat is figyelembe kell venni.⁶

Összefoglalásként megállapítható, hogy a rövid tartamú szabadságvesztés a generális prevenció elvárásainak – tiszta pönológiai szempontból tekintve – képes megfelelni, viszont a speciális prevenció követelményeinek, legalábbis klasszikus végrehajtási formájában, aligha tud eleget tenni.⁷

2. Büntetés-végrehajtási szempontok

Napjaink nagy ellenmondása: a legtöbb európai jogrendszer igyekszik elkerülni a rövid tartamú szabadságvesztést, mégis Európa csaknem valamennyi államában a bíróságok viszonylag gyakran alkalmazzák, s a szabadságvesztés büntetésüket töltők között nem elhanyagolható arányt képviselnek azok, akik „csak” rövid ideig maradnak a börtönök falai között.⁸ Jóllehet az európai államok nyilvánvalóan tiszteletben tartják az Európa Tanács a „Következetesség az ítélkezésben” elnevezésű ajánlását⁹, amely – imáron többszörre – megfogalmazta az ultima ratio elvét: „A szabadságelvonással együtt járó elítélést végső eszköznek kell tekinteni, s csak azon esetekben kell alkalmazni, amikor – az ügy fontos körülményeit kellőképpen figyelembe véve, az elkövetett bűncselekmény súlyosságára tekintettel – minden más szankció nyilvánvalóan elégtelen lenne”.

A rövid tartamban végrehajtott szabadságvesztés-büntetés gyakorisága következtében a büntetőintézetek rendre túlszűfoltak. Más Európa tanácsi ajánlások is szóltak a börtönzsűfolttság problémájáról, és javaslatokat fogalmaztak meg a helyzet megoldására.¹⁰ Nem feledkezhetünk meg az európai börtönügy legátfogóbb norma-együtteséről az idén megújult európai börtön szabályokról sem¹¹. Ismert európai börtönügyi alapelv a normalizálás elve, amelynek értelmében a szabadságvesztés végrehajtási körülményeit közelíteni kell a szabad élet feltételeihez. Bármilyen furcsa: közvetlen összefüggés áll fenn a normalizálás követelménye és a börtönök célszerű, minőségi működése között. Amennyiben csupán „ultima ratióként” kerülnek a büntetettek börtönbe, a kisebb börtönnépességgel hatékonyabb büntetés-végrehajtás lenne kialakítható.

Ma szinte kriminológiai axiómaként fogalmazzák meg a legtöbben azt, hogy a szabadságvesztés végrehajtásával kapcsolatos költségek többszöröse a szabadságelvonás

6 Weigend i. m. 263. old., továbbá Nagy Ferenc: A rövid tartamú szabadságvesztés és szurrogátumai. Magyar Jog 1991. 588-593. old.

7 Erdemes egy pillanatra elgondolkodni azon a – persze nem perdöntő, de – szellemes paradoxonon, hogy a büntetés rövidege miatt jóval kevesebb káros hatást okoz(hat), mint egy hosszabb tartamú szabadságvesztés.

8 2005-ben a honi börtönrendszerben az elítéltek 21%-a egy évnél rövidebb idejű büntetését töltötte. Bv. Évkönyv. 2006. 54. old. (Lásd www.bvop.hu)

9 R (92) 7. sz. ajánlás

10 R (99) 22. sz. ajánlás a börtönök zsűfoltságáról és a börtönnépesség inflációjáról, továbbá az R (2003) 23. sz. ajánlás a feltételes szabadságról.

11 R (2006) 2. sz. ajánlás az Európai Börtön szabályokról

nélküli szankciók végrehajtása során felmerülőknek¹²; ugyanakkor ez utóbbiak jobban megfelelnek az újrafogalmazott – alapvetően preventív – büntetési célnak.¹³

A bv. intézetek túlszűfolttsága hazánkban is nagy problémát jelent, hiszen 2004. év ún. átlagos telítettség mutatója: 146% volt, ami azt jelenti, hogy négyezernél több „fő-röhely” hiányzik. Nyilvánvalóan ilyen méretű fejlesztés, börtönépítési program egyhamar nem várható, bár néhány kisebb lépés ez irányba is történt. 2006. májusában átadták – a PHARE támogatásból megvalósított – ötven fő fiatalos befogadására alkalmas pécsi regionális intézetet. A Szegedi Fegyház és Börtönben a hosszú tartamú szabadságvesztésre ítélt számára alakítottak ki – egy húszfős – ún. különleges biztonság körletrészt; szintén 2006. elején fejeződött be a Sopronköhida Fegyház és Börtön átfogó rekonstrukciója.¹⁴

Új bv. intézetek létesítéséhez további lehetőséget nyit a magántőke bevonása: 2007-re a PPP – Public Private Partnership – módszerével két új (Tiszalökön 700 fő, Szombathelyen 800 fő befogadására alkalmas) intézetet építenek fel.

A honi börtönállapotok javításához nem – jobban mondva: nem csupán – a börtönépítésen keresztül visz az út, nagyon gondosan meg kell vizsgálni a másik utat: a börtön népesség csökkenéséhez vezető büntetéstani, igazságszolgáltatási módszerek rendszerét.

A börtönnépesség növekedését előidéző okok és a csökkentésére számba vetető módszerek áttekintése:

A növekedés okai:

- általánosan elfogadott, hogy a bűnözési ráta önmagában és egyedül nem magyarázhatja,
- egyes országokban meglévő felfogás: a börtön vonzóbb, mint az egyéb alternatívák,
- megemelkedett a fogvatartás időtartama,
- a bűnözéstől való félelem növekedése, a büntető igazságszolgáltatási rendszerbe vetett bizalom elvesztése, a pozitív kezelési intézkedésekből való kiábrándultság, a büntetés retributív filozófiájának ereje,
- a kriminalitás új és korábban nem ismert formái jelentkeztek (transznacionális szervezett bűnözés, bérgyilkosságok, robbantásos merényletek),
- a marginalizálódott helyzetű népesség létszámának növekedése,
- hazánkban 2005-től a rendőrségi fogdáknak legfeljebb 60 napig maradhatnak az előzetes letartóztatottak, ezután a börtönnépességet növelik.

Következmények:

- általában nehéz eleget tenni az ENSZ és az ET által lefektetett követelményeknek,
- szegényesebb higiénés feltételek,

12 Kerezi Klára – Dér Mária: Az alternatív szankciók költség-összefüggései. Magyar Jog. 1998. 5. szám. 273. old.

13 Vö: Kerezi Klára: Az alternatív szankciók helye és szerepe a büntetőjogi szankciórendszerében. Büntetőjogi Kodifikáció 2001. 2. szám. 15. és köv. old.

14 Korábbi eredmények: 2000-ben üzembe helyezték a Fővárosi Bv. Intézet III. sz. objektumát (Venyige utca), mely közel 1000 fő előzetes fogvatartott elhelyezésére szolgáló épületkomplexum. 2003. június 26-án adták át az új Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetet, amely 214 fő befogadására alkalmas.

- nem biztosítható a szabad levegőn tartózkodás időtartama,
- az ellátás mennyi- ségének, minőségének csökkenése/romlása,
- problematikusabb egészségügyi ellátás,
- emelkedő tendenciát mutat a fogvatartotti agresszió, több az önkárosítás,
- nem érvényesíthető az egyéniesítés elve,
- nehézséget jelent az elkülönítési előírásoknak való megfelelés,
- nem lehet a fogvatartottakat a lakóhelyükhöz legközelebbi intézetbe elhelyezni,
- a személyzet és a fogvatartottak arányának romlása, illetve az ezzel járó hátrányok,
- megnövekedett a fogvatartottak kapcsolattartása a külvilággal.

A csökkentés lehetőségei:

- a szabadságvesztések, illetve a tényleges fogvatartási időtartam csökkentése, rövidítése,
- a rövidebb tartamú szabadságvesztés ambuláns szankciókkal történő helyettesítése, elterelés a büntető útról,
- az előzetes letartóztatás alkalmazásának, időtartamának csökkentése,
- óvadék ellenében történő szabadlábra helyezés,
- az elektronikus úton felügyelt házi őrizet,
- amnesztia - a kevésbé súlyos bűncselekmények elkövetőinél,
- meghatározó szerepe lehet a jogalkalmazók és a közvélemény szemlélete átalakításának,
- új börtönök építése, akár a magántőke bevonásával,
- minden olyan feladattól tehermentesíteni kell a bv. szervezetet, amely nem kapcsolódik a büntetőjogi intézmények végrehajtásához.

3. Útkeresés

3.1. A büntetésen megújítandó eszközrendszere

A honi szakmában ismert definíció szerint *az ambuláns szankciók*: „szabad lábon „kihordható” büntetések, tehát olyan szabadságkorlátozások, amelyek nem vonják el az elítélt személyi szabadságának egészét, de érzékelhető jogfosztást jelentenek, mint például a feltételes elítélések és a munkabüntetések (ez utóbbiak felfoghatók „szabadidővesztés”- büntetésnek is).¹⁵ Idetartoznak továbbá az ún. félszabadság-félfogság módján, félig nyitott intézetben végrehajtott szabadságvesztések is. Európa nyugati felén e szankciókat a bíróságok rendszerint alternatív módon alkalmazzák, vagyis „választási lehetőség” elé állítják a vádlottat, s ez alapján – bűnössége esetén – meghatározott tartamú szabadságvesztés-büntetést, vagy ambuláns szankciót szab ki a bíróság.

*Kerecsi*¹⁶ szerint *az alternatív szankciók*: „közösségben végrehajtott, és különböző erősségű szabadságkorlátozással kombinált felügyeletet jelentenek, amelyek egyúttal a

15 Vö: Kabódi Csaba: „Bévis”-Káté (A magyar büntetés-végrehajtási jog egyes fogalmairól). ELTE ÁJK, Budapest, 2004. Kézirat. 37. old.

16 Kerecsi i. m. 15. old.

reintegrációhoz szükséges támogatást is biztosítják. Lényegi sajátosságuk az, hogy alkalmazásuk az elítélt kooperativitására épít, és végrehajtásuk pedig nem szakítja ki őt korábbi környezetéből. Más vélemény szerint az alternativitás valójában többértelmű. A büntető út elkerülését, az ún. elterelést, a szabadságvesztés büntetés konkrét kiváltását; valamint a szabadságvesztés káros hatásainak kiküszöbölését egyaránt jelenti.¹⁷

Az európai szakirodalomban elfogadott a *H. Tulkens* féle megközelítés, vagyis: az „alternatív” vagy „szabadságvesztéssel nem járó” avagy „közösségi szankcióknak” csak akkor tulajdoníthatunk elméleti és gyakorlati jelentőséget, ha úgy tekintjük őket, mint a büntetés hagyományos fogalmaitól való lényeges eltérést, ami egyet jelent a büntetés fogalmának alapvető reformjával is!¹⁸. Tekintettel arra, hogy a tulkeni felfogás valóban új dimenziókat nyit meg, bemutatása nem nélkülözhető. Ehhez egy, a hagyományos és az alternatív büntetési rendszert összehasonlító táblázatot készítettem.

A hagyományos és az alternatív büntetési rendszer összehasonlítása

hagyományos büntetés	alternatív szankció
szimbolikus módon a bűncselekményben megtestesülő rosszra reagál	szintén szimbolikus, de inkább a norma társadalmi hasznosságát jelzi
a bűnös cselekedet elítélése, helytelenítése, az attól való elhatárolódás	a norma által képviselt kívánatos életminőséget közvetíti
közösséghez szól	cél: individuális prevenció, segít a jövőre való felkészülésben
elkövető = megtorlás tárgya	elkövető = felelős alany, akitől a közösség felelőséget követel
kizárja az elkövetőt a közösségből, ártalmatlanná teszi	lehetővé teszi az elkövető számára, hogy társadalmilag hasznos feladatokat teljesítsen
–	(korlátozott) együttműködés elve
funkciója: megtorlás, a büntetés a normát erősíti	a restitutív funkció a retributív céllal kombinálódik, a különbség nem a büntető jellegben, hanem a szankció komplexebb jellegében van

A rövid tartamú (végrehajtandó) szabadságvesztés alternatíváit kutatva először a szabadságelvonás nélküli szankciók előnyeit – a mellette szóló érveket – kell számba venni, majd le kell folytatni az „ellenbizonyítást”, azaz sorra kell venni az ellenük szóló argumentumokat is. Az alábbiakban a hatályos Btk-ban rögzített sorrend szerint te-

17 A büntetés-végrehajtási jog magyarázata. Szerk. Vókó György. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, 2001. 266. old.

18 Tulkens, H.: Közösségi szankciók: a büntetés új koncepciója. In: Társadalmi-politikai változások és a bűnözés – a 21. század kihívása. (Válogatás a 11. Nemzetközi Kriminológiai Kongresszus előadásából.) MKT. Budapest, 1993. 123. old.

kintem át alternatív szankcióként „számításba vehető” jogkövetkezményeket: a közérdekű munkabüntetését, a pénzbüntetését és – egy sor egyéb ambuláns szankció „fedeztetél” szolgáló – pártfogó felügyeletet.

3.1.1. A közérdekű munka

Számos nyugat-európai országban a rövid tartamú szabadságvesztés egyik legjobb és leggyakrabban alkalmazott alternatívája a közérdekű munkabüntetés. A szakirodalomban olyan főbüntetésnek (ritkábban mellékbüntetésnek), olyan szimbolikus szankciónak tekintik, amelynek végrehajtása során a bűnelkövető a közösség javára – szabadideje terhére – végzett (ingyenes) munkával teszi jóvá „bűnét”, tehát a szankció a bűnelkövetőt épp’ hogy nem kiszakítja a társadalomból, hanem sokkal inkább megerősíti annak társadalmi státuszát.¹⁹

Hazánkban a közérdekű munka bevezetése²⁰ büntetéstani szempontból mindenképpen helyeselhető lépés volt, annak ellenére, hogy a büntetések között szerény arányt képvisel.²¹ A problémák részben büntetéstaniak, pontosabban: a Btk. és a Be. szabályozására vezethetők vissza, részben végrehajtási jellegűek. Tanulmányomban a végrehajtás körében jelentkező gondokat említem meg. A közérdekű munka büntetés a politikai rendszerváltás „vesztése”: nincs kellő számú és – a közérdekű munkavégzésre – alkalmas munkahely, s figyelemmel a munkanélküliségre a munkalehetőség sokhelyütt a „büntelenek” számára „jutalomnak” számít.

A közérdekű munka végrehajtása jelenleg az alábbiak szerint alakul. A konkrét munkával és az elítélt személyét érintő döntésekben a büntetés-végrehajtási bíró dönt (munkahely kijelölése, a büntetés szabadságvesztésre történő átváltoztatása, illetve egyéb kérdésekben való döntés, például a munkahely megváltoztatása, felfeszakítás) míg a végrehajtással kapcsolatos gyakorlati feladatokat a pártfogók látják el (a lehetséges munkahelyek felkutatása, a velük való együttműködés kialakítása, a közérdekű munka szervezése és az ellenőrzési funkció elvégzése). A 2003-as törvénymódosítás tartalmazza a pártfogó felügyelői vélemény beszerzésének kötelezettségét, valamint azt, hogy a munkaügyi központok a megyei, fővárosi bíróság mellett a pártfogó felügyelői szolgálat megyei, fővárosi hivatalát is tájékoztatassák azokról a munkahelyekről, amelyek közérdekű munka végrehajtására vállalkoznak.

A szakirodalom előrelépést jelez: az elmúlt három évben javult az önkormányzatokkal, illetve a civil szervezetekkel való együttműködés, és városszépítő programok indultak a közérdekű munkára ítélt bevonásával.²²

3.1.2. A pénzbüntetés

Történetileg ez volt a legkorábbi büntetési nem, ami a börtönbüntetés helyettesítésére szolgált. Napjainkra a hazai ítélkezési gyakorlatban a szabadságvesztés-központúság megszűnt, a pénzbüntetés vált a leggyakrabban alkalmazott büntetéssé²³. A pénzbüntetés lényegét tekintve az államnak fizetendő anyagi jellegű joghátrány, amelyet a

19 A büntetés-végrehajtási jog magyarázata. Szerk. Vókó György. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, 2001. 266-268. old.

20 Lásd az 1987. évi III. törvényt.

21 2005-ben 4705 vádlott esetében alkalmazták, ez az elítélt személyek 5.13%-át jelenti.

22 Például, a LÁT-KÉP Egyesület szervezésében falfirkák és más homlokzati szennyeződések eltávolítása. Ebben, illetve ezekben a programokban megvalósul két fontos elem: a közösség kiengesztelése és a kár jóvátétele.

23 2005-ben a kiszabott büntetések 46,56%-a volt pénzbüntetés, s mindössze 10,3%-a végrehajtható szabadságvesztés.

bíróság az elkövető vagyoni és jövedelmi, továbbá személyi viszonyaihoz és életviszonyaihoz igazítva szab ki. Véleményem szerint lényeges *speciális prevenció előny mutatkozik* a pénzbüntetés mellett. Triviális: nem érvényesül a szabadságelvonás személyiségekárosító és megőrző hatása, ugyanakkor megfelelően hajlítható, biztosítható az egyéniesítés követelménye. A pénzbüntetés ún. *skandináv modellje* (a napi tételes rendszer) a büntetés két mozzanatban történő kiszabása teszi mindezt – elvben – lehetővé.

Kötelességszerűen fel kell tenni a kérdést: szól-e valami az alkalmazása *ellen*? A pénzbüntetés negatívumaként szokásos említeni azt, hogy az elítélt családjára is kihat; nem feltétlenül személyes jellegű; hiszen az elítélt helyett más is kifizetheti, s leggyakrabban azt, hogy nehéz az elkövető vagyoni helyzetének valóságghú feltárása. A bíróság körültekintető munkája képes elkerülni a fenti veszélyeket, viszont sokkal nagyobb körültekintést igényelne az, hogy elkerülhető legyen a meg nem fizetett pénzbüntetések szabadságvesztésre való átváltoztatása.²⁴

3.1.3. A pártfogó felügyelet

A pártfogó felügyelet a bűncselekményt elkövetők ellenőrzését, irányítását, a társadalomba beilleszkedésük segítését és támogatását szolgáló olyan intézkedés, amelyet önállóan nem, hanem csak más büntetésekhez, intézkedésekhez kapcsolódva lehet vagy kell elrendelni.

Az európai országok mindegyike rendelkezik pártfogó szolgálattal, e szervezetek felépítésében és szervezeti hovatartozásában vannak különbségek, de legáltalánosabbnak tűnő megoldás az, hogy az igazságügyi minisztérium szakmai irányítása alatt és az alternatív (közösségi) szankciók végrehajtásáért, illetve a szabaduló elítéltek integrációjának elősegítéséért felelős professzionális intézményekként működnek.

A magyar megoldás a pártfogó felügyeletet és az utógondozást két, különálló intézményként szabályozta, az előbbi büntetőjogi intézkedésként, az utóbbit büntetés-végrehajtási jogi eszközként. A pártfogó szolgálat szervezeti rendszere a 2003-as reformot megelőzően kettéosztott volt²⁵. A fiatalokorúakkal már 1970 óta foglalkoztak pártfogók, míg a felnőtt korúakkal 1975 óta. A fiatalokorú bűnelkövetőkkel kapcsolatos jogkövetkezményeket a megyei gyámhivatal mellett működő hivatásos pártfogók, a felnőtt korúakat érintőket pedig a megyei (fővárosi) bíróságon működő hivatásos pártfogók hajtották végre. A felnőtt korúak pártfogó-csoportjainak munkáját a büntetés-végrehajtási bíró irányította.

2003. július 1. egy új szakasz kezdetét jelentette: az Igazságügyi Minisztérium egységes rendszert hozott létre, melynek célja, hogy egy szervezetbe integrálja a felnőtt korú és a fiatalokorú elkövetőkkel foglalkozó pártfogó felügyelőket. Az új szervezet tevékenységi köre folyamatosan bővült, majd 2006. január 1-jével létrejött a négy szakterületért felelős *Igazságügyi Hivatal*²⁶, mely önállóan gazdálkodik, az előirányzatok felett teljes jogkörrel rendelkező, országos hatáskörű, központi költségvetési szerv.

2003-tól a pártfogó felügyelet addigi fő munkaterületei (pártfogó felügyelet, utógondozás, közérdekű munka végrehajtása) további elemekkel egészültek ki. Új jogintézmény a

24 2005-ben a fogház fokozatban lévő fogvatartottaknak majdnem fele átváltoztatott szabadságvesztését töltötte.

25 Vö. a II/83/2002.(X. 31.) Korm. határozattal.

26 Pártfogó Felügyelői Szolgálat, Jogi Segítségnyújtó Szolgálat, Áldozatsegítő Szolgálat, Kárpótlási Osztály; illetve 2006. szeptember 1-jétől ötödik terület a lobbitevékenységgel kapcsolatos feladatok ellátása.

pártfogó felügyelői vélemény; illetve a büntetőeljárásban – a rendőrség helyett – a pártfogó által készített környezettanulmányt használják fel.²⁷

A Btk. egyik 2005-ös módosítása tovább bővítette a pártfogó felügyelet elrendelési lehetőségeinek körét: a bíróság már az ítélelhozatalkor elrendelheti a pártfogó felügyeletet a későbbi esetleges feltételes szabadságbocsátás esetére.²⁸ A *mediációnak* a büntetőeljárásba történő bevezetése²⁹ újabb kihívásokat jelent az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálatának.

3.2. A büntetés-végrehajtásban rejlő megoldási lehetőségek

3.2.1. Nyitott és félig nyitott büntetés-végrehajtási intézetek

A *nyitott börtönnek* tekinti a szakirodalom azt a büntetés-végrehajtási intézetet, melyben semmiféle fizikai kényszert nem alkalmaznak a fogvatartottak megőrzése érdekében, beleértve a kerítés hiányát, a nyitott ajtókat és a speciális személyzet meglétét is.

Az ún. *félig nyitott rezsim* gyakorlatilag éjszakai és hétvégi elzárást jelent, vagyis a fogvatartott személyi szabadságát csak részben (meghatározott napszakra, illetve a hét meghatározott napjaira kiterjedően) vonja el.

Dolgozatom második alapkérdése: helyettesíthető-e (félig) nyitott büntetés-végrehajtási intézetekkel a rövid tartamú szabadságvesztés? A nyitott és félig nyitott intézetekkel – legalábbis a nyugat-európai tapasztalatok szerint – hatékonyan ki lehet *küszöbölni* a börtönartalmakat, a szabadságelvonás *deszocializációs* hatását, s pozitív hatásként – mivel a rabközösség informális közrehatásától mentesülve a személyiség-megőrzés és -építés lehetőségei sokkal jobbakként – nagyobb esélyt nyújt a speciális prevenciók cél elérésére³⁰. E rendszerek közös eleme az elítéltek felelősségérzetére épülő önkéntes normakövetés, kiindulópontja pedig az elítélt beleegyezése a végrehajtás rendjének megtartásába. A bv. intézetek „nyitása” mögött hitelesítőül – több évtizedes gyakorlati tapasztalatokon nyugvó – európai börtönügyi alapelv húzódik: a *nyitottság elve*. Ennek értelmében a szabadságelvonással együtt járó káros következményeket, „nem kívánatos” mellékhatásokat ellensúlyozni kell.

Véleményem szerint a nyitott és félig nyitott intézetek emberhez méltó végrehajtási modellnek tekinthetők. Az Európa Parlament is arra hívja fel a hatóságok figyelmét, hogy tisztázzák a félig vagy teljesen nyitott büntetés-végrehajtási intézetek jogszabályba foglalt, pontos működési feltételeit, és támogassák ezek alkalmazását.³¹ *Számot kell vetni az ellenérvekkel is*. Empirikusan nem bizonyított a rövid tartamú szabadságvesztés feltétlen deszocializáló hatása,

27 Országosan évente közel 2 100 általános pártfogó felügyelői vélemény (emellett a munkahely-kijelölés előtt minden közérdekű munka ügyben speciális pártfogó felügyelői vélemény), illetve évente közel 14 000 környezettanulmány készül.

28 2005. évi XCI. törvény.

29 2007. január 1.

30 Az ENSZ 1955. évi genfi kongresszusa javasolta először az államoknak megfontolásra a nyitott, félszabadság büntetés-végrehajtás eszméjét. A nyitott és félig nyitott büntetés-végrehajtás Európában legkorábban a holland és a skandináv államokban jelent meg. Németországban, 1959-ben létesült az első nyitott intézet, a „Gustav Radbruch-Haus” Intézet.

31 Az európai börtönök és az előzetes fogvatartási központok helyzete. ET Parlamenti Közgyűlése. 10.097. sz. dokumentum (2004. 02. 19.)

bár a legtöbb kutatás munkahipotézise az, hogy az elítélt társadalmi és családi státuszában kedvezőtlen változást eredményez. Nem egyértelműek a kutatási eredmények azzal kapcsolatban, hogy vajon javulnak-e a visszaesési mutatók a nyitott és félig nyitott intézetek alkalmazásával. Összességében csak annyi állítható, hogy a nyitott (jellegű) büntetés-végrehajtás jobban bevált a fiatalokúaknál, mint a felnőtt bűnelkövetőknél. Külön szempont a nyitott bv. intézetek társadalmi elfogadottsága, mivel számolni kell a bűnözéstől való általános félelemmel keveredő – az őrzés nélkül hagyott elítéltek miatti – lappangó szorongás hatásával.

A szabadságelvonás nélküli szankciók alkalmazása során nyilvánvalóan nem kell számolni jelentősebb társadalmi ellenállással, sem az érintetteket súlytó mellékhatásokkal, viszont komolyabb megfontolást igényel e szankciók két sajátossága. Egyrészt a már említett probléma, hogy a szabadságelvonás nélküli szankciókat gyakran változtatják át szabadságvesztésre, s ez a szankció büntetéstanai funkciójával ellentétes megoldás, másrészt az ambuláns (közösségi) szankciók végrehajtását irányító szervezet felállítása – egyszeri, de jelentős – kiadást jelent, illetve a szervezet működtetése nem jelentéktelen költséggel jár.

Hazánkban a bv. kódex 1993-as nagy novellája adott szélesebb lehetőséget a bv. intézet ideiglenes, rövid tartamú elhagyására (jutalomként: rövid tartamú eltávozás, kimaradás), és bevezette az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását.³² 1993-98 között a nyitottság elvéből adódó végrehajtási intézményrendszer valamennyi elemének mutatói az elítéltek számára kedvezően alakultak. A „nyitás csúcspontja” 1998-ra esett, ekkor 26451 volt az intézetekből ideiglenesen eltávozók száma. 1999-től a hazai büntetés-végrehajtási politika a differenciált szigorítás irányába változott, s ez különösen érzékelhető a nyitottságot jelentő jogok, kedvezmények esetében. A tavalyi év adatai – kommentár nélkül – a következők³³:

A büntetés-végrehajtást engedéllyel elhagyók

	előterjesztve	elutasítva	engedélyezett
Büntetés-felbeszakitás	1482 ügy	1233 ügy	249 eset
EVSZ alá soroltak eltávozása			2768 eset
Rövid tartamú eltávozás			2131 eset
Kimaradás			646 eset
Súlyos beteg hozzátartozó meglátogatása, részvétel hozzátartozó temetésén			372 eset
Összesen			6415 eset

	előterjesztve	elutasítva	engedélyezett
Enyhébb végrehajtási szabályok közé helyezés	219	5	210
Szigorúbb fokozatba helyezés	40	4	36
Enyhébb fokozatba helyezés	429	21	384

32 Ez utóbbival tulajdonképpen egy új felszabad rezsimet hozott létre. (Magyarországon a felszabad büntetés-végrehajtási rendszer megteremtésének első – kimondatlan – kísérlete – a szigorított javító nevelő munka bevezetése volt 1984-ben.)

33 A büntetés-végrehajtási szervezet évkönyve – 2005. 10. sz. táblázat

A téma lezárásaként – és mert egyetértek a gondolattal – *Mezey Barnától* idézek: „A fél-nyitott és nyitott büntetés-végrehajtás misztifikált, megváltónak kikiáltott rendszere napjainkra praktikumban hasznossá szelídült, a gyakorlati szakemberek által adaptált, nélkülözhetetlen eleme lett a börtönügynek. Ha reálisan tekintünk rá, nem a csodaváró, hanem a higgadt alkalmazó és értékelő szemével, nem vitatható, hogy jelentős eszmei és gyakorlati hasznot hajt, s nem mellőzhető a 21. században egy humanizált büntetés-végrehajtási rendszerben”.³⁴

3.3. Egy további lehetséges „kiút”: elterelés a büntető útról...

A bűnkiegyenlítés értelmében a büntetés célja, hogy a tettes által okozott rosszat egy ugyanolyan rosszal egyenlítsék ki. Súlyos bűncselekmények esetén az állam elkerülhetetlen reakciójának tűnik a szabadságvesztés-büntetés, mint a társadalmi helytelenítés legerősebb kifejezése. A büntető igazságszolgáltatás rendszerén kívüli megoldások tehát elsősorban meghatározott elkövetői csoportokra, illetve csekélyebb veszélyességű bűncselekmények esetén alkalmazhatók. A pozitív generális prevenció értelmében – mint korábban láttuk – a büntetés célja a norma érvényességének megerősítése. *Weigend* szerint ebből az következik, hogy szükség van büntetőjogi és büntető igazságszolgáltatási rendszerre. De vajon mindig, minden körülmény között? Elvileg nem kizárt más megoldások alkalmazása, mivel a prevenció eszméjéből nem vezethető le egyértelműen, hogy milyen szankcionálási módot kell alkalmazni a konkrét esetben.

Sokak szerint a büntető törvényhozás és jogalkalmazás közvetlen elrettentő hatása – azaz a negatív prevenció – kisebb jelentőségű, mint a normális szocializációs folyamat részeként kialakuló lakossági igazodás a büntető normákban hordozott értékekhez. Az összehasonlító kriminológia szerint igen nagy jelentősége van a különböző szociális csoportokon keresztül megvalósuló informális kontrollnak. Ezen felismerésekre támaszkodva döntő jelentősége lehet a jogsértők megbüntetése helyett és/vagy mellett magának a konfliktusnak a társadalomban történő kezelésének.

Az elkövető intenzív közösségi gondozását tűzi ki célul a *diverzió*. Ennek a programnak nincsenek deszocializáló, bűnözést kiváltó hatásai. A programban való részvétel önkéntessége szintén elősegít(het)i a speciális prevenció cél megvalósulását. Alkalmazása nem terjed ki minden bűnelkövetői csoportra, elsősorban fiataloknál alkalmazzák, illetve azoknál, akik csekélyebb súlyú bűncselekményt követtek el vagy első büntényesek.³⁵ A börtönök túlszűfoltóságáról és a börtönnépeség inflációjáról szóló Európa tanácsi ajánlás e megoldás, az ún. restoratív igazságszolgáltatás alkalmazására buzdít.³⁶

A restoratív igazságszolgáltatási koncepció a *bűncselekmény áldozatát* helyezi az igazságszolgáltatás középpontjába, amelynek ekképpen fő feladata az áldozat kártalanítása, illetve a bűncselekmény elkövetése előtti állapot visszaállítása. Az áldozat kár-

34 Mezey Barna: Nyitott börtön – a nem zárt büntetés-végrehajtás múltja és jelene. *Börtönügyi Szemle*, 1995. 1. szám 45. old.

35 Külföldi példák a diverzió gyakorlati megvalósulására: USA – Community Treatment Project; NSZK – Lübecki modell

36 R (99) 22. sz. ajánlás

térítése mellett nagy szerepe van az elkövető rehabilitálásának és a közösség bevonásának az igazságszolgáltatásba.

A restoratív igazságszolgáltatás ma már nemcsak elméleti konstrukció, Angliában például a kártérítés önálló büntetési forma, s egyre inkább terjed a mediációs eljárás is. Egyes kutatási eredmények szerint a jóvátétel alkalmas a szimbolikus funkciók ellátására, vagyis a norma érvényességének kinyilvánítására³⁷. Kiderült, hogy – úgy a lakosság, mint az áldozatok – a jóvátételt büntetés helyett és büntetesként egyaránt elfogadják.³⁸ Mások úgy vélik, hogy a büntetés, azáltal, hogy elégtételt nyújt az áldozatnak, eszmei értelemben magában foglalja a jóvátételt is. *Schneider* szerint a jóvátétel a tettes, az áldozat és a társadalom közötti interakciós folyamat, amely orvosolja a kriminális konfliktust, és az érdekeltek között kibékülést eredményez.³⁹

A restoratív igazságszolgáltatás alapkérdéseinek megválaszolása (ennek keretében az áldozatsegítés, illetve a tettes és az áldozat közötti kiegyezés) aktuális hazánkban is⁴⁰. Ennek keretében lehetőség nyílik az áldozatok számára általános, illetve személyre szóló tájékoztatás igénybevitelére, szakjogi segítségnyújtásra; valamint azonnali pénzügyi segélyben részesülhetnek az áldozatok. A szándékos, személy elleni erőszakos bűncselekmények áldozatait állami kárenyhítés is megilleti. Az áldozatsegítő politika azt juttatja kifejezésre, hogy az állam a társadalmi szolidaritás és méltányosság alapján segítséget kíván nyújtani azoknak, akiket nem tudott megvédeni.

A tettes és az áldozat közötti kiegyezés (*mediáció*) bevezetését szorgalmazza az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának egy másik ajánlása, valamint az Európai Unió Tanácsának a sértett büntetőeljárásbeli jogállásról szóló *kerethatározata* is⁴¹. Ez, mint ismeretes, kötelező a tagállamokra az elérendő eredményt illetően, de a nemzeti hatóságokra bizza a forma és a módszerek megválasztását.⁴² Ami a hazai jogalkotásban megtörtént: a 2006. évi LI. törvény értelmében – 2007. január 1-től – a közvetítői eljárás a személy elleni, a közlekedési, valamint a vagyon elleni, ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény miatt indult büntetőeljárás tartama alatt, a gyanúsított vagy a sértett indítványára, illetőleg önkéntes hozzájárulásukkal alkalmazható. A 2006. évi CXXIII. törvény az eljárás céljaként fogalmazza meg, hogy a sértett és a terhelt között – a büntetőeljárást lefolytató bíróságtól, illetve ügyésztől független harmadik személy, a közvetítői tevékenységet végző pártfogó felügyelő⁴³ bevonásával – a terhelt tevékeny megbánását megalapozó írásbeli megállapodás jöjjön létre.

37 Klaus Sessar: Büntetés helyett az okozott kár jóvátétele? Vizsgálódások e gondolat lakossági fogadtatásáról. *Jogtudományi Közlöny* 1987. aug. 433-442. old.

38 A Magyarországon végzett kutatások eredményei is ezt támasztották alá: a bűncselekmények érintettjei nem zárkóznak el a megegyezés lehetőségétől (baracskai, tőköli, szirmabesenyői bv. intézet – 2003.). Ld. Barabás A. Tünde – Windt Szandra: Elterelés vagy elzárás? In: *Kriminológiai tanulmányok* 41. OKRI, Budapest, 2004. 302. old.

39 A svájci Saxerreit-Salez nyitott büntetés-végrehajtási intézetében évek óta működik tettes-áldozat kompenzációs program.

40 2005. évi CXXV. törvény a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről

41 R (99) 19. sz. ET-ajánlás és a z EU 2001/220/IB ajánlása

42 A tagállamoknak legkésőbb 2006. március 22-ig kellett hatályba léptetniük a végrehajtáshoz szükséges belső jogszabályokat.

43 2008. január 1-jétől a közvetítői eljárást lefolytathatja a pártfogó felügyelői szolgálatnál közvetítői tevékenység végzésére bejelentkezett ügyvédek névjegyzékén szereplő ügyvéd is.

A hagyományos bírósági eljárás igen költséges, az eljárások elhúzódnak, a bíróságok túlterheltek. A közvetítői eljárás mellett szól tehát, hogy tehermentesíti a bíróságokat, a konfliktus rövid idő alatt lezárul, hiszen a büntetőeljárás során csak egy alkalommal van helye: amikor az eljárást legfeljebb hat hónapra felfüggesztik.

A hazánkban bevezetésre kerülő eljárás számos további kérdés forrása. Így például: a konfliktus feloldása és a kártalanítás mellett szükség van-e az elkövető ezen túlmenő szankcionálására; mennyire lesz elfogadott a mediáció a társadalomban, és mennyire a jogalkalmazók oldaláról? Valószínűleg sok múlik majd azon, hogy sikerül a felkészülés a 2007. január 1-jei indulásra. Mindennek elemzése azonban már egy másik dolgozat feladata lesz.

4. Összefoglalás

Mindvégig tulajdonképpen arra a kérdésre kerestem a választ, mennyire felel meg a rövid tartamú szabadságvesztés a meghirdetett büntetési céloknak: mi a büntetési funkciója, továbbá: milyen más büntetésekkel, intézkedésekkel lehet(ne) helyettesíteni. Másrészt, igyekeztem a végrehajtás formájában – pontosabban „formagazdagságában” – rejlő megoldásokat is feltérképezni.

Miként korábban igyekeztem bizonyítani, az ún. *pozitív generális prevenció* értelmében a büntető jogi büntetés célja az, hogy a büntetés megerősítse a kérdéses norma érvényességét. Nyilvánvalóan a normastabilizáció súlyosabb bűncselekmények esetén szabadságvesztés-büntetéssel valósulhat meg, enyhébb bűncselekmény esetén azonban – véleményem szerint – ugyanezt a célt el lehetne érni ambuláns, illetve a jóvátételt is magában foglaló szankciók alkalmazásával is. Amint korábban láttuk, egyes kutatási eredmények szerint a jóvátétel alkalmas a szimbolikus funkciók ellátására: a norma érvényességének kinyilvánítására. A lakosság, illetve az áldozatok egyaránt elfogadják ezt a megoldást, akár büntetés helyett, akár büntetesként.

A *generális prevenció* „*hagyományos*” *negatív értelmében* a társadalom bűnre hajlamos tagjainak elrettentését, a további normasértés megakadályozását jelenti. Az eddigi kutatások legfeljebb csak azt jelezték egyértelműen, hogy nagyon súlyos normasértések esetén a szigor növelése átmeneti eredményekkel jár, illetve azt, hogy a szankciók elrettentő hatása leginkább a „fehérgalléros” bűnözés esetén érhető tetten.

A modernkor nagy ideája, az elítéltek megjavítása az ún. *pozitív speciális prevenció*s célban jelentkezik, s napjainkra már sok átértelmezésen, átértékelésen esett át. A „treatment” bukása, majd a kiábrándulást jelző „nothing works” évtizednyi bénultsága után (újra)tisztulni látszik a „cél” meghatározása. A história címszavakba összefoglalva: a reedukációt a rehabilitáció követte, majd a reszocializáció helyébe a reintegráció lépett.

A mai „revideált-redukált” felfogás ahelyett, hogy a bűnelkövetők személyiségének teljes átalakításával, megváltoztatásával próbálkozna, inkább lehetőséget kíván nyújtani ahhoz, hogy önmagukat megváltoztathassák. A hazai szabályozás is e koncepció jegyében született: „a szabadságvesztés végrehajtásának célja az, hogy a törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során elősegítse az elítéltek szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését és azt, hogy tartózkodjanak újabb bűncselekmény elkövetésétől...a szabadságvesztés végrehajtásának feladata, hogy fenntartsa az elítél

önbecsülését, fejlessze felelősségérzetét, és ezzel elősegítse, hogy felkészüljön a szabadság utáni, a társadalom elvárásainak megfelelő életre.”

A dolgozat végére még mindig maradt egy megválaszolatlan kérdés: Mennyi az a „legrövidebb” időtartam, ami elegendő ahhoz, hogy a rövid tartamú szabadságvesztés pozitív hatást tudjon kifejteni? Esetleg ma is Franz von Liszt válasza érvényes, tehát az egy évnél rövidebb időtartam? Mielőtt saját feleletemet megfogalmaznám, újabb kérdést kell feltennem: vajon a 21. század képes lesz-e semlegesíteni a szabadságvesztés-büntetés közismert negatív hatásait?

A szabadságelvonás nélküli szankciók büntetéstanai szempontból jó megoldást kínálnak, s a végrehajtás során pedig a nyitottság elvének megvalósulási formái tűnnek igen biztatóknak. Az, hogy milyen egy ország (büntetőjogi) szankciórendszere, illetve, hogy adott esetben milyen szankció alkalmazására kerül sor, több tényező együttes hatásának eredménye, de elsősorban az uralkodó kriminálpolitikai koncepciótól függ. A hatályos szankciórendszer kapcsán is megállapítható, hogy a büntetési célok és a büntetéskiszabási elvek közül cselekményenként és elkövetőnként más és más kaphat hangsúlyt.

A Btk. nem állít fel sorrendet vagy rangsort a speciális és a generális prevenció között, tehát a bíróságoknak azok együttes érvényesülésükre kell törekedniük. Nehezíti az egyes szankciók megválasztását, hogy a büntetési célok megvalósulása többnyire nehezen mérhető, hatásuk számtalan tényező komplexumától függ. Ezt felismerve a szakirodalomban többen eljutottak a szankciók cserélhetősége tételének megfogalmazásáig, melynek értelmében a „hétköznapi”, a kis és közepes súlyú bűnözéssel szemben közel egyforma hatékonyságot mutatnak a rövid tartamú szabadságvesztés és az alternatív szankciók, illetve e körben jól helyettesítik egymást.

A szankciórendszer kialakításakor egyre inkább figyelembe kell venni a nemzetközi egyezményeket⁴⁴, illetve az európai dokumentumokat⁴⁵, továbbá az adott ország földrajzi, gazdasági, kulturális és történelmi adottságait. A büntetőjogi szankciókra különösen igaz az, hogy ami az egyik államban kitűnően működik, nem biztos, hogy egy másik ország számára is maradéktalanul jó megoldást nyújt. A különbségek jóval inkább a jogi kultúrában, semmint az egyes szakkifejezések, illetve a szakmai prioritások különbözőségeiben gyökereznek. A szankció kiválasztásakor nemcsak azt kell figyelembe venni, hogy az mennyire felel meg az – elvont – büntetéstanai szempontoknak, hanem azt is, milyenek a végrehajtás lehetőségei, mennyi esélye van a gyakorlati alkalmazásnak (rendelkezésre állnak-e a szükséges anyagi feltételek, eszközök, van-e megfelelő társadalmi-politikai háttér stb.).

44 ENSZ nyilatkozatok: például Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata.

45 Emberi Jogok Európai Egyezménye, Európai Börtön szabályok – R.(87) 3. sz. ajánlás. Az Európa Tanács témával kapcsolatos egyéb ajánlásai: R/96/8. sz. ajánlás az európai kriminálpolitikáról a változás idején; R/99/22. sz. ajánlás a börtönök túlzsúfoltságáról és a börtönnépesség inflációjáról; R/2000/22. sz. ajánlás a közösségi szankciók és intézkedések európai szabályairól; Európai Bizottság /CPT/ látogatásai nyomán megfogalmazott ajánlásai

Ahhoz, hogy egy elképzelést meg lehessen valósítani, *meg kell győzni a büntető igazságszolgáltatás és a társadalom valamennyi „fontos szereplőjét”* – törvényhozók, bíróságok, rendőrség, ügyészek, média, közvélemény... (Liszt szerint a törvényhozónak számolnia kell a népben élő erkölcsi értékekkel. Ez a megállapítás – szerintem – ma is igaz.) Alapkérdés: mennyire tükrözik a jogszabályok a közvélemény beállítottságát? Az „örök dilemma”: követni kell, vagy „megelőzni”, azaz mennyire lehet – és szabad – alakítani, formálni a társadalomnak a bűnről és a büntetésről vallott nézetét. Úgy tűnik, hogy a felvetett dilemmára a fentiekben – legalábbis részben – sikerült választ találnom. Azt hiszem, ma már az jelenti a valódi dilemmát, hogy *az alternatív szankciók mely helyen, és milyen alkalmazási körrel kerüljenek be a büntetési rendszerbe.* Ennek kapcsán érdemes *Krohne* figyelmeztetését megfontolni: a kard, amit favágásra használunk, megtagadja a szolgálatot a háborúban.⁴⁶

Felhasznált irodalom

- Barabás A. Tünde – Windt Szandra:** Elterelés vagy elzárás? In: Kriminológiai tanulmányok 41. OKRI, Budapest, 2004. 295-315. old.
- Büntetés-végrehajtási jog.** 3. kiadás. Szerk. Horváth Tibor. Rejtjel, Budapest, 2003.
- A büntetés-végrehajtási jog magyarázata.** Szerk. Vókó György. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2001.
- Kabódi Csaba:** Fokozatok, fokozatosság és a nyitottság „határai” a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során, avagy tépelődések a (magyar) börtönrendszer (egyfajta) jövőjéről – Készült a II. Nemzetközi Kriminológiai Kongresszus (Budapest, 1993. aug. 22-27.) számára. Kézirat.
- Kabódi Csaba:** A magyar börtönügy alapelvei. In: Tények és kilátások. Köz- gazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995. 168-187. old.
- Kabódi Csaba:** Büntetéstanai „kiskáité”. Válasz-vázlatok a büntetés-végrehajtási jog egyes alapkérdéseire. Kézirat. 2002.
- Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna:** Büntetéstanai alapfogalmak. Rejtjel kiadó, Budapest, 2004.
- Karsai Krisztina (ford.):** Határozat. Az Európai Unió belüli fogva tartási körülményekről (Átváltoztatások és helyettesítő büntetések). Börtönügyi Szemle 1999. 3. sz.5-12. old.
- Kerezi Klára:** A hazai pártfogó szolgálat átalakítása. Belügyi Szemle 2002. 2-3. sz.185-201. old.
- Kerezi Klára:** Az alternatív büntetések és végrehajtásuk. In: Kriminológiai Ismeretek. Bűnözés. Bűnözéskontroll. Corvina Kiadó, Budapest, 1996. 371-389. old.

⁴⁶ Ha a szabadságelvonást („kard”) kisebb súlyú bűncselekményeknél alkalmazzuk, mi legyen a súlyosabb bűncselekmények szankciója? (Vagyis: a rövid tartamú szabadságvesztés nem alkalmazható azon a területen, ahol feltehetően az ambuláns szankciók is elegendők a norma érvényességének megerősítéséhez.) Az idézet érthető a büntetőjog ultima ratio jellegére, szubsidiaritására is.

Kerezi Klára: Az alternatív szankciók helye és szerepe a büntetőjog szankciórendszerében. Büntetőjogi Kodifikáció 2001. 2. sz. 14-24. old.

Kertész Imre: Miért túlsúfoltak a börtönök? Belügyi Szemle 2002. 2-3. sz. 85-99. old.

Lőrincz József: Alternatívák. Börtönügyi Szemle 1993. 2. sz. 25-30. old.

Mezey Barna: Nyitott börtön – a nem zárt büntetés-végrehajtás múltja és jelene. Börtönügyi Szemle 1995. 2. sz. 7-15. old.

Nagy Ferenc: A rövid tartamú szabadságvesztés szurrogátumai. Magyar Jog 1991. 10. sz. 588-593. o.

Nagy Ferenc: A büntetőjogi szankciórendszer továbbfejlesztésének egyes elvi és gyakorlati kérdéseiről. Magyar Jog 1999. 1. sz. 5-15. old.

Nagy Ferenc: Adatok és gondolatok a börtönnépesség alakulásáról. Belügyi Szemle 2002. 2-3. sz. 68-84. old.

Pusztai László: Elterelés a büntető útról. In: Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok. XXVIII. BM Kiadó, Budapest, 1991. 7-40. old.

Sessar, Klaus: Büntetés helyett az okozott kár jóvátétele? Vizsgálódások e gondolat lakossági fogadtatásáról. Jogtudományi Közlöny 1987. 8. sz. 433-441. old.

Schneider, Hans Joachim: Jóvátétel büntetés helyett. Békéltetés a tettes, az áldozat és a társadalom között. In: Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok. XXX. IKVA Kiadó, Budapest, 1993. 155-174. old.

Szabó András: A kriminológiai gondolkodás fejlődése Magyarországon. Belügyi Szemle 2003. 1. sz. 35-56. old.

Tóth Erika: Elítélt és szabadult. Börtönügyi Szemle 2000. 4. sz. 29-42. old.

Tulkens, Hans: A kezelés fogalma az Európai Börtönszabályokban. In: Bv. Szakkönyvtár 1990/5. szám. 49-57. old.

Tulkens, Hans: Közösségi szankciók: a büntetés új koncepciója. In: A társadalmi-politikai változások és a bűnözés – A 21. század kihívása. (Válogatás a 11. nemzetközi Kriminológiai Kongresszus előadásaiból.) MKT, Budapest, 1993. 154-159. old.

Tüske János: Beszámoló a lengyelországi szakmai látogatásról. Börtönügyi Szemle 2001. 3. sz. 93-98. old.

Weigend, Thomas: Die kurze Freiheitsstrafe eine sanktion mit zukunft? [A rövid szabadságvesztés – egy szankció, amelynek jövője van?] In: Juristenzeitung 1986.